

SIKINTI KAVRAMI VE *BİR KÜÇÜK BURJUVANIN GENÇLİK YILLARI* ROMANI

Oğuz Öcal

Özet

Modern insanın “varlığını tehdit eden” sorunlardan birisi de sıkıntıdır. Anlamsal boşluk durumunu işaret eden ve siyasal, toplumsal ve ekonomik modernite ile doğrudan ilişkili olan sıkıntının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki esas sebebi vardır. Sıkıntı, askıda veya arada olma durumunu işaret eder. Kendisiyle kurulan ilişkiye göre bir “imkân” veya “tinsel erozyon” olma hususiyetine sahip olan sıkıntı, esas olarak dört gruba ayrılır.

Bu yazıda, öncelikle ana çizgileriyle sıkıntı kavramı üzerinde durulmuş; daha sonra bir aydının ve onunla ilişki içinde olan kadınların yaşamakta olduğu bunalımı/sıkıntıyı konu alan/anlatan *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* başlıklı roman ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sıkıntı kavramı, varoluşsal/anlamsal boşluk, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, Demir Özlü.

Abstract

One of the problems threatening the existence of the modern man is boredom. Boredom indicates the condition of emptiness related to meaning and has a direct relation with political, social and economic modernity and there are two main reasons for it as individual and social. Boredom indicates the situation of pending and seesawing between two options. According to the relationship established with it, boredom has a “property of opportunity” or “spiritual erosion” and it can be divided into four groups.

In this text, firstly it was mentioned about concept of boredom with its main features, then the novel named *Young Days of a Little Bourgeois* depicting the boredom of an intellectual and of the women who live with him was examined.

Key words: Concept of boredom, existential emptiness/emptiness related to meaning, *Young Days of a Little Bourgeois*, Demir Özlü.

GİRİŞ: SIKINTI/BUNALIM KAVRAMI

Modern bireyin varlığını tehdit eden sorunlardan birisi de sıkıntıdır. “*Varoluşsal boşluk*”, “*anlamsızlık anksiyetesi -sebebi belirsiz kaygı, korku-*”, “*boğuntu*” ve “*bunalım*” gibi kavramlarda da karşılanan sıkıntı, bireyin yapıp etmelerinde, yaşamında bireysel veya toplumsal, ontolojik (iç, kişisel) veya

Dr., KÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ogzocal@hotmail.com

ontik (dış, toplumsal) bağlamda anlam bulamaması durumudur. Diğer bir ifadeyle sıkıntı, kendisine amaçlar koyan, belirlediği amaçlara uygun olarak yapıp eden, ayrıca kendisini onlara adayabilen insanın anlamdan, amaçtan ve kendisini adamaktan yoksun yaşaması durumudur. Dolayısıyla sıkıntı ile anlamsal (varoluşsal) boşluk, özdeştir. Daha iyi bir ifadeyle sıkıntı, eşittir anlamsızlık; anlamsızlık, eşittir sıkıntıdır.

Psikoloji, sosyo-psikoloji ve felsefe gibi farklı disiplinlerden gelen bilgilerle neliği daha iyi anlaşılabilen sıkıntı, doğrudan veya dolaylı olarak siyasal, toplumsal ve ekonomik modernite ile ilgili bir kavramdır. *Sıkıntının Felsefesi* başlıklı kitabında Lars Svendsen, sıkıntının modern bireyin ortaya çıkışıyla bir sorun olarak kavranmaya ve üzerinde düşünölmeye başlandığını belirtir. Ayrıca, sıkıntının veya anlamsal boşluğun izinin erken modern döneme, romantizmle birlikte yükselen bireyciliğinin başlangıcına kadar sürölebileceğini, dolayısıyla sıkıntının siyasal, toplumsal ve ekonomik modernite ile ihmal edilemez bir ilişkisinin olduğunu söyler:

“O halde şunu kabul etmek zorundayım ki, sıkıntının bazı biçimleri dünyanın başlangıcından beri vardır. Örneğin, “durum sıkıntısı” olarak adlandıracağım, belirli bir durumda kesin bir nedenden kaynaklanan sıkıntı [gibi]. Ama, istisnalar bulunabilse de, varoluşsal sıkıntının moderniteye özgü bir fenomen olduğu hususundaki fikrimi muhafaza ediyorum. (...) sıkıntının romantizme geçiş dönemine değin bu kadar konu edilmediğinin altını çizmek isterim. Romantizmle birlikte sıkıntı, bir şekilde layık olduğu değeri kazandı ve halka mal oldu”¹.

Modern çağla birlikte bir sorun(sal) olarak kavranan sıkıntının/bunalımın birbiriyle iç içe geçmiş ontik ve ontolojik olmak üzere iki sebebi vardır: Bunlardan birincisi, varolan dünyayı dönöştüren olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla modernitedir. İkincisi ise olumlu ve olumsuz özgürlüğüyle bireydir.

Sıkıntının ontik sebebi, siyasal, toplumsal ve ekonomik modernitedir. Bilindiği gibi modernite, Ortaçağ’a ait unsurların aklın ve bilimin ışığında dönöştüröldüğü, eski kurumların yerine yenilerinin konulduğu bir evrensel ilerleme projesidir. Avrupa’da ortaya çıkan ve kısa bir süre içinde kendisini farklı coğrafyalarda kabul ettiren bu evrensel dönöşüm ve ilerleme projesinin belli başlı sonuçları ise pazar ekonomisinin veya kapitalizmin egemen ekonomi modeli olması, bireycilik, kentleşme, sanayileşme, silahlanma, milliyetçilik, yabancılaşma, küreselleşme vs. olarak sıralanabilir². Aynı anda hem olumlu hem olumsuz bir içeriğe sahip olan, kullanılma niyetine göre bu iki içerikten birisine dönöşebilen modernitenin

¹ Lars FR. H. Svendsen, *Sıkıntının Felsefesi*, (çev. Murat Erşen), Bağlam Yayınları, İstanbul 2008, s.28-29.

² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 1998, s.13.

sonuçları, doğrudan veya dolaylı olarak anlamsal boşluğun veya sıkıntının sebebidir. Bir örnekle açıklayacak olursak; modernitenin sonuçlarından birisi olan bireycilikle birlikte büyüyen kent yaşamı ve para ekonomisi, bireyin hazır anlam kaynağı olan geleneksel değerlerini ve cemaate ait ikamelerini yerinden sökmüş, bunların yerine rekabeti, cemiyete has değerleri veya çıkar birlikteliklerini yerleştirirken bireyi kalabalık ve her şeyin değiştiği, hiçbir şeyin katılaşmadığı bir zaman ve mekânda varlığıyla yalnız bırakmıştır³. Dolayısıyla kendisini sınırları, yapılırları belli olan cemaat içinde rahat hisseden birey, toplumsal bağları belirsiz veya niçin bir arada yaşadığını bilmediği kitle veya cemiyet içinde ikameleri olmadan yalnız kalmıştır. Söz konusu yalnızlık veya bırakılmışlık ise çoğu zaman piyasa ekonomisinin ve modanın doldurmaya çalıştığı bir anlamsal boşluğa, boşluk ise sıkıntıya sebep olmuştur. *Huzursuzluğun Kitabı*'nda Fernando Pessoa, sıkıntının sebebi olarak, Tanrı'yı sahneden indiren ve onun yerine bireyi öne çıkaran, dolayısıyla kutsallarını yitiren bir çağı işaret eder; seküler olanın, yitirilen metafiziğin ve mitolojinin yerini dolduramadığını söyler:

"Sıkıntı... Belki de aslında, inançtan mahrum bıraktığımız derin ruhumuzun tatminsizliği bu, tanrısal oyuncağını elinden aldığımız biz hüznü çocukların çektiği, derin, büyük üzüntü (...)

Sıkıntı... Tanrıları olan birini sıkıntı asla ele geçiremez. Sıkıntı, mitolojinin olmayışıdır. İnanç yoksa kuşku bile imkânsızdır, o halde şüphelilik bile şüphe duyma gücünden yoksun kalır. Evet, sıkıntı budur işte: ruhun kendine yalan söyleme yeteneğini yitirmesi (...)"⁴.

Sıkıntının ontolojik sebebi ise modernite ile geleneksel bağlarından kurtulan, bireyin vahşî piyasa koşullarının hüküm sürdüğü bir uzam ve zamanda olumlu ve olumsuz özgürlüğü ile yalnız kalmasıdır. Özgürlük, bireyin varlığı karşısında yalnız ve sorumlu olması demektir. Kendi içinde olumlu ve olumsuz özgürlük olmak üzere ikiye ayrılır. Olumlu özgürlük, bireyin hem kendisinden hem de ötekenden sorumlu olması demektir. Olumsuz özgürlük ise bireyin sadece kendisinden sorumlu olması, ötekilerle ilgili hiçbir sorumluluk duymamasıdır. Esas olarak bu iki özgürlük şekli de, modernitenin bireye sunduğu iki olanağı içerir: Birey, modern zamanlarda ya kendisini olumlu özgürlüğüyle gerçekleştirecektir ya da olumsuz özgürlüğü içinde sadece kendisiyle meşgul olacaktır. Her iki durum da doğrudan veya dolaylı olarak parçalanmayı, sonraki aşamada ise boşluğu işaret eder; anlam problemine veya sıkıntıya neden olur. Ayrıca

³ "Cemaat" ve "cemiyet" kavramları, Ferdinand Tönnies'in modern öncesi ve sonrası toplumları karşılaştırmak için kullandığı kavram çiftidir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Fritz Pappenheim, *Modern İnsanın Yabancılaşması -Marx ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum-*, (çev. Salih Ak), Phoenix Yayınları, Ankara 2002, s.52-94.

⁴ Fernando Pessoa, *Huzursuzluğun Kitabı*, (çev. Saadet Özen), Can Yayınları, İstanbul 2007, s.262.

özgürlük, ister olumlu ister olumsuz bağlamda olsun, geleneksel bağların ve tinsel ortaklıkların olmadığı bir dünya düzeninde, doğrudan anlamsızlık veya sıkıntı kaynağıdır.

Modernitenin doğrudan veya dolaylı bir sonucu olan sıkıntının üzerinde durulması gereken bir başka hususiyeti ise arada, sınırdaki veya askıda olma durumunu işaret ediyor oluşudur. Sıkıntı esnasında birey; ayaklarını basabileceği, dayanabileceği veya tutunabileceği bir anlam parçasından/zeminden yoksundur. Dolayısıyla ne tam bir anlama sahiptir ne hiçliğin içinde yitiktir; ne tam huzurlu ne huzursuzdur; ne tam kararlı ne kararsızdır. Bir diğer ifadeyle arada, kıyıda, sınırdaki veya parçalanmış durumdadır.

Sıkıntının bir diğer hususiyeti ise hem bir "imkân" hem de "tinsel erozyon" olmasıdır. Eğer birey içinde bulunduğu durumun nelikini fark eder, bölünmüşlüğüyle yüzleşirse, sıkıntı onun için bir imkâna dönüşür; içinden geçilmiş bir durum olarak farkındalık sağlar ve amaçlarla bezenmiş anlamlı bir varolma fırsatı sunar ona. Bu bağlamda sıkıntı ile kurulabilecek diyalektik/eleştirel her ilişki, uyarıcıdır; "ayıklık" sağlar. Heidegger, "boğuntu"nun (sıkıntı) "yokluğu açığa vurduğunu" ve varoluşun önünü açtığını söyler⁵. Heidegger gibi Afşar Timuçin de sıkıntı veya bunalımın insanı, içinde bulunduğu duruma dair bilinçlendirdiğini ve anlamlı bir sürece hazırladığını belirtir: "(...) bunalım, bizi geleceğe doğru yönelten, bizi durumumuz üzerine bilinçlendirerek yarına hazırlayan bir imkândır. Bu imkândan yararlanmazsak dinginlik de şenlik de esenlik de hayal olmaktan öteye geçemez"⁶.

Diğer durumda, yani birey, içinde bulunduğu durumun farkında olmadığı veya kendisiyle, şeylerle hesaplaşmadığında ise sıkıntı, "tinsel bir erozyon"a dönüşür; parça parça yok eder bireyi. Cioran, hesaplaşılmamış sıkıntıyı, "etkisi algılanabilir olmayan ve sizi ağır ağır, diğerleri tarafından fark edilmeyen ve kendinizin de neredeyse fark edemediğiniz bir yıkıntıya dönüştüren [götüren] saf erozyon olarak" olarak tarif eder⁷. Dolayısıyla bu durumda sıkıntı, sıçratan değil engelleyen, hatta geriletken bir unsurdur.

Bireyin toplumsal, kültürel ve ekonomik durumuna, yaratıcı veya sıradan bir insan olup olmamasına göre içeriği, duyulma derecesi veya şiddeti değişen psikolojik, sosyo-psikolojik ve felsefi bir problemdir sıkıntı. Edebiyat tarihimizde -roman ve hikâyeye bağlamında- sıkıntı üzerine düşünülmüş nadir kişilerden birisi olan Demir Özlü, "bunaltı" olarak adlandırdığı sıkıntıyı; "bireysel", "toplumsal" ve "doğaötesi" (metafizik) olmak üzere üçe ayırır. Her üç sıkıntının da toplumsal koşullardan ve toplumun içinde bulunduğu durumdan kaynaklandığını söyler. Özellikle

⁵Martin Heidegger, "Boğuntu", (çev. A. Turan Ofazoğlu), *a Dergisi*, Yıl: 2, S. 16, Mayıs 1959, s.1.

⁶ Afşar Timuçin, "Bunalımın Zaferi", *Yeni Ufuklar*, C.20, S.231, 1972, s.21.

⁷ Alıntılaman Lars FR. H. Svendsen, a.g.e., s.136.

bireysel “*bunaltı*”nın toplumsal ve doğaötesi bunalımı içkin olduğuna dikkati çeker:

“Bireysel bunaltı, toplumsal durumdan geliyor, bu durumun bozukluğundan geliyor; ama “bireysel bunaltı” kavramının kapsadığı bir anlam daha var; o da “doğaötesi bunaltı”dır, kavranılması güç olan, ama gene de varlığı tehdit eden bu çeşit bunaltıya “boğuntu” demek daha doğru. Bireysel bunaltı kavramı, bir yanıyla “doğüstü” bunaltıyı da kavrar; çünkü “doğaötesi bunaltı” bireysel bir olgudur, bunu birey kendi içinde duyar. Nerden geliyor bu “doğaötesi bunaltı” (boğuntu)? Biz bunu dünyada varılmaktan ötürü duyuyoruz. Varılmak, bir başına, kişinin hiçliğe doğru çekilmesi gibi duyulan boğuntuyu kendinde taşıyor (...)⁸.

Özlu gibi kavram üzerine düşünmüş ve ona göre daha somut sonuçlara ulaşmış olan Svendsen ise sıkıntıyı; “*durumsal*”, “*doğunluk*”, “*varoluşsal*” ve “*yaratıcı*” sıkıntı olarak dörde ayırır. Söz konusu dörtlü tasniften ilki olan durumsal sıkıntı, bir otobüsün gelmesini beklemek gibi eylemler esnasında duyulan sıkıntı şeklidir. Doğunluk sıkıntısı, tekrarın ve tekdüze yaşamın neden olduğu sıkıntıdır. Varoluşsal sıkıntı; doğrudan anlamla, varlık ve hiçlik durumlarıyla ilgilidir. Yaratıcı sıkıntı ise yeni bir söz söylemek veya eser ortaya çıkarmak için duyulan sıkıntıdır⁹.

Netice olarak sıkıntı, anlamsızlık veya anlamsal boşluk durumunu işaret eden çağdaş bir sorundur. Siyasal, toplumsal ve ekonomik modernite ile doğrudan ilişkili olan sıkıntı, arada veya askıda olma durumunu işaret eder. Kendisiyle kurulan ilişkiye göre bir imkân veya tinsel erozyon olma hususiyetine sahip olan sıkıntı, kendi içinde esas olarak dört gruba ayrılır. Üzerinde ısrarla ve geniş olarak durulmayı hak eden bir fenomen olan sıkıntıya dair bu tespitler, sadece çağdaş soruna dair ana çizgileriyle yapılan birkaç çıkarımdan başka bir şey değildir. Elbette insan-sıkıntı ilişkisine dair yapılacak araştırmalarla fenomenin neliği ve farklı boyutları daha iyi ortaya çıkacaktır. Bu tarz araştırmalar ise kuşkusuz, özellikle 1950 sonrası edebiyatımızda, roman, hikâye ve şiirimizde ifade bulan insanî durumların daha iyi anlaşılmasına, dolayısıyla edebiyat bilimine çok önemli katkılar sağlayacaktır.

Sıkıntıya dair bu hatırlatmaların iki nedeni vardır: Bunlardan birincisi, kavrama dair geliştirilmeye açık bir çerçeve oluşturmaktır. İkincisi ise ilk bölümdeki teorik bilgilere temellenerek *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* başlıklı romanda ifade bulan içeriği analiz etmektir.

⁸ Demir Özlu, “Bunaltı Düşünüsü Üzerine 1”, *a Dergisi*, Yıl:2, Sayı:21, Ekim 1959, s.2.

⁹ Lars FR. H. Svendsen, a.g.e., s.51.

BİR KÜÇÜK BURJUVANIN GENÇLİK YILLARI ROMANI

Demir Özlü'nün 1979'da yayımlanan *Bir Küçük Burjuva'nın Gençlik Yılları* başlıklı romanı, bir aydının ve onunla ilişki içinde olan kadınların yaşamakta olduğu sıkıntıyı konu alan/anlatan bir romandır¹⁰. Yirmi dört bölümden oluşan romanda sıkıntı/bunalım, asıl kişi Selim ve onunla ilişki içinde olan Bayan M., Anna, Ada ve Ayşe isimli kadınların içinde bulunduğu durum olarak işaret edilmiş; bu kişilerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerle somutlanmıştır. Sıkılan/bunalan kişilerin kimliğine ve içinde bulunduğu durumun neliğine değinmeden önce ana çizgileriyle vak'anın özetlenmesi gerekmektedir:

"Bir edebiyat eleştirmeni olan Selim, yaz tatilini geçirmek üzere 1964 yazında Büyükada'ya gelmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu anti-demokratik ortamdan memnun olmayan, ancak yapılabilecek de bir şey bulamayan Selim, Büyükada'da eski bir politikacının kızı olan arkadaşı Bayan M. ile karşılaşır. Anlam boşluğu içinde olan Bayan M. ile Selim, birlikte birkaç arkadaş toplantısına katılırlar; daha sonra ise buldukları ilk fırsatta birlikte olmak isterler; ne var ki bu isteklerini gerçekleştiremezler. Bir süre sonra Selim, İstanbul'a döner; Bayan M. ile ilişkisini orada sürdürür. Bu arada yaşamakta olduğu sıkıntıya/bunalıma bir çözüm arayan Bayan M., hem okumak hem de çalışmak için Avrupa'ya gider. İstanbul'da yalnız kalan Selim'le iletişimini ise mektuplar vasıtasıyla sürdürür.

Mensubu olduğu Türkiye İşçi Partisi'nden ihraç edilmiş olan Selim, bir yanda devrimci dostlarıyla buluşur, onlarla ülkenin şartlarını ve içinde bulunduğu durumu konuşur; diğer yanda ise Bayan M.'nin yokluğunu doldurmak ister, kendisine yeni bir sevgili arar. Nihayet Selim, bir arkadaş grubunda tanıştığı Anna ile aşk yaşamaya başlar. Bayan M. gibi anlamsal boşluk içinde olan Anna, yaşamadığı cinselliğini, bunalımının/sıkıntısının sebebi olarak görür; sorununu aşmak için Selim'den yardım ister. Genç kadına yardım etmek isteyen Selim ile Anna ilişkisi, başarısız birkaç cinsel denemeden sonra düzene girer. Ancak Selim, ortak bir şeyleri olmadığı için Anna'dan ayrılır. Olağan yaşamını sürdürür; Türkçeye yapılan Kafka tercümeleriyle ilgili bir yazı kaleme alır; ama yazısı beğenilmez. İşleriyle meşgul olan Selim, bir süre sonra, tanışmakta olduğu ancak çok uzun zamandır görüşmediği arkadaşlarından birisi olan Ada ile karşılaşır. Kızlığını sorun olarak gören ve özgürleşmek isteyen Ada ile Selim, evlenmek isterler. Ancak Ada'nın babası, bu evliliğe, kızının bir entelektüelle evlenebilecek donanıma sahip olmadığını gerekçe göstererek karşı çıkar. Bu sebebi, hiç mantıklı bulmayan Selim ise Ada'ya, kaçma teklifinde bulunur. Ada, engel olan babasını aşamaz; ayrıca babası tarafından Ankara'ya

¹⁰ Demir Özlü, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, 158 s. Bu makalede romana yapılan atıflar, metnin künyesini verdiğimiz baskısından yapılmıştır.

gönderilir. İstanbul'da yeniden yalnız kalan aşk kırğını Selim, bırakılmanın neden olduğu sıkıntı ile olağan yaşamını sürdürür. Terk edildiği gün, Ada'nın arkadaşlarından birisi olan devrimci genç kız Ayşe ile tanışan Selim, bir süre sonra onunla birlikte yaşamaya başlar. Bu arada Ada, İstanbul'a döner, Selim'le yarım kalan ilişkilerini sürdürür. Bu, bir ihanettir; Selim, Ayşe'yi Ada'yla aldatır.

Okuyup yazarak yaşamını sürdüren Selim, bir yazısında sosyalizm propagandası yaptığı için sorgulanır; tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır. Yargılanması esnasında aynı zamanda askere alınma emri ile karşılaşan Selim, olup bitenler karşısında şaşkındır. Sosyalist olduğu gerekçesiyle elinden yedek subaylık imkânı alınır; er olarak doğuya sürgün olarak gönderilir. Zor şartlar altında askerlik hizmetini yapan Selim, bir gün gazetede, eski ve yeni sevgilisi ile devrimci bir dostunun çekilmiş fotoğrafını görür; sinir buhranı geçirir; kısa bir tedaviden sonra hava değişimine gönderilir. İstanbul'da hiçbir şeyi bıraktığı gibi bulamayan Selim'e Ayşe, Ada'yla yaşadığı cinsel ilişkiyi bildiğini söyler. İhaneti açığa çıkan Selim, böylece Ayşe'yi de Ada'yı da kaybetmiş olur. Sıkıntılı bir durumda olan Selim, Avrupa seyahatinden dönmüş olan Bayan M.'den Ayşe'nin de kendisini aldattığını öğrenir. İhaneti ihanetle karşılık görmüş olan Selim, bırakılmış bir şekilde öylece kalır".

Kısaca bu şekilde özetleyebileceğimiz romanında Özlü, bireylerin yaşamakta olduğu sıkıntıyı, asıl kişi Selim'in ve onunla ilişki içinde olan kadınların içinde bulunduğu durum olarak işaret etmiştir. Selim, romanın asıl kişisidir. Diğerleri ise Bayan M., Anna, Ada ve Ayşe isimli kişilerden oluşur. Asıl kişiyle ilişkilerine göre öne çıkan veya unutulmuş olan bu kişiler ile Selim, aşk ve arkadaşlık alakasıyla bir araya gelir. Birbirlerine yüzeysel bir şekilde bağlı olan bu kişilerin ortak hususiyeti ise anlamsal boşluk veya sıkıntı içinde olmalarıdır.

Romanın asıl kişisi Selim, otuz yaşına yeni girmiş genç bir sosyalist aydındır. Edebiyat eleştirmenliği yapan, ancak esas olarak geçimini, eleştirmenlikle birlikte yürüttüğü tercümanlıkla sağlayan Selim, sıkıntılı bir durumdadır. Onun yaşamakta olduğu sıkıntı, varoluşsal-anlamsal bir sıkıntıdır. Bunun ontiko-ontolojik üç sebebi vardır. Söz konusu sebeplerden birincisi, kurulu hâliyle düzendir. İkincisi mensubu olduğu partiden ihraç edilmiş olması ve üçüncüsü ise toplumsal olarak arada veya parçalanmış bir durumda bulunmasıdır.

Selim'in sıkıntısının birbiriyle iç içe geçmiş durumda olan sebeplerinden birincisi, 1960 ihtilalinden sonra ülkede aydınlara uygulanan sıkı denetimdir. "*Bunalan Genç Adamlar*" başlıklı yazısında Özlü, kendi kuşağının bunalımının çağla, toplum ve kurulu düzenle derin ilgisi olduğunu söyler¹¹. Bir yazısında sosyalizm propagandası yaptığı için

¹¹ Demir Özlü, "Çağın Yazarı", *a Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 13, Şubat 1959, s.7.

yargılanan ve insanî bir hakkı elinden alınan roman kişisi Selim de anti-demokratik ortamda, kendisini özgürce gerçekleştiremediği, beklemek zorunda olduğu için sıkılır. Diğer bir ifadeyle Türk modernleşmesinin somut sonuçlarından birisi olan askerî darbe ve ülkedeki baskı ortamı, dolayısıyla içinde bulunulan toplum ve kurulu düzen, olduğu hâliyle Selim'in sıkıntı duymasına sebep olur. "(...) *Yalnızdı, içinde derin bir acı duymuyordu. Hava güzeldi, serin bir rüzgâr esiyordu. "Ancak büyük savaşımın ortasında rahat edebilirim" diye düşünüyordu. "Ama şimdi hiçbir savaşım yok. Toplumun yaşamı, insanın yaşamıyla aynı hızda değil. Biz durup bekleyeceğiz. Bunalıta da buradan geliyor"* (s.92).

Bir sosyalist olan ve "varolan mücadelenin" bireysel değil, bir ideoloji etrafında birlikte hareket edilerek başarılı olabileceğini düşünen Selim, bunun için 1962'de kurulan Türkiye İşçi Partisine üye olur. Siyasî partiye üye olmak, Selim'in yalnızlığını bir süreliğine de olsa giderir; yaşamına anlam katar. Ne var ki bu durum, çok uzun sürmez. Selim, bir kongrede yaptığı eleştiriden dolayı partiden ihraç edilir¹². Birlikte hareket etmek istediği kişiler tarafından insanî bir tavrından dolayı ötelenmiş olan Selim, verilen mücadeleden şüphe etmez; ancak yalnız ve terk edilmiş bir durumda olması, boşluğa düşmesine sebep olur. Dolayısıyla Selim'in anlamsal boşluk veya sıkıntı içinde olmasının sebeplerinden ikincisi, partiden ihraç edilmiş olmasından dolayı kendisini sosyalist mücadeleye tamamen veremiyor olmasıdır. Dolayısıyla kendisini bütünüyle adayabileceği bir amaca sahip olmamasıdır. Durumunu şöyle anlatır:

"(...) "Toplumsal savaşımın, sınıfsal bir savaşım olarak, en etkin yöntemlerle yürütülmesini ben de istiyorum" diye düşünüyordu Selim. Bir parti yapabilir bunu. Bir parti, ideolojide insanları kaynaştırabilir. Ama şimdi kendi savaşımın kıyısında kalmış gibi duyuyorsam, benim suçum değil bu. En demokratik anlamda bir eleştiri sonucu partiden uzaklaştırıldım. Parti, yolunda gidiyorsa - ben yanılmışsam- yaşamım boyunca, biraz da kendi kendimi yiyerek kıyıda kalacağım. Ama ya parti yolunda değilse, çocukluk hastalıklarına bulanmışsa, örgüsü gevşek bir partiyse, kuramın üzerine sıkıca oturmuyorsa..." (s.35).

¹² Demir Özlü'nün gerek *Bir Uzun Sonbahar* gerekse *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* başlıklı romanlarında yinelenen partiden ihraç motifi, biyografik bir ayrıntıdır. Demir Özlü ile birlikte Türkiye İşçi Partisi'ne üye olan Fethi Naci, partinin ilk büyük kongresinde (2 Şubat 1964) kendisiyle birlikte ismini söylemediği dokuz üyenin iç muhalefeti sürdürdüğü gerekçesiyle ihraç edildiğini söyler. Bakınız: Fethi Naci, "Türkiye İşçi Partisi Anıları", *Dönüp Baktığımda*, Adam Yayınları, İstanbul 1999, s.89-95. Fethi Naci gibi Murat Belge de Demir Özlü'nün bir grup aydınla birlikte muhalefette ısrar ettiği için Türkiye İşçi Partisi'nden ihraç edildiğini belirtir. Bakınız: Tüba Çandar, *Murat Belge -Bir Hayat-*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s.113-114. Bu iki kaynağa dayanarak Demir Özlü'nün adı geçen iki romanında asıl kişilerin sıkıntı/bunalım duymalarının nedenlerinden birisi de mensubu oldukları partiden ihraç edilmiş olmalarıdır. Dolayısıyla Özlü, her iki romanında da biyografik bir ayrıntıyı kurmaca dünyada kullanılmıştır, demek mümkündür.

Selim'in duyduğu sıkıntının diğer sebebi ise bir entelektüel olarak kendisini "burjuva" sınıfının da "proleterya"nın da dışında duyması; diğer bir ifadeyle kendisini hiçbir çevreye ait hissetmemesidir. O, romancının ifadesiyle, bir "küçük burjuva"dır. Yani ne burjuvadır ne proleterya; arada kalmış, ancak hiçbir sınıfa mensup olamamış bir bireydir. Demir Özlü, "Yeraltından Notlar, Özerk İnsan ve Büyüleyici Üsluplar" başlıklı denemesinde, *Aylak Adam* romanındaki asıl kişinin gelenekle modern arasında kalmış genç bir aydın olduğunu belirtir; söz konusu romanın "yırtılmış" bir bireyin trajedisini anlattığını söyler¹³. Onun *Aylak Adam* için yaptığı bu yorumu, biraz değiştirerek, roman kişisi Selim için de söylemek mümkündür: Selim, sosyalist olduğunu söyler; ancak ne burjuva sınıfına karşı açık tavrı alır ne de halkçı bir tavrın sahibi olur. O, hem ahlâkî bakımdan onaylamadığı üst sınıfa mensup kadınlarla birlikte olur hem de devrimci mücadeleyi destekler; bu bakımdan iki kutup arasında "yırtılmış" (parçalanmış) durumdadır. Parçalanmış olduğunun farkında olan Selim, içinde bulunduğu durumu kabul eder; sorumluluğu üzerine alır. Dolayısıyla onun yaşamakta olduğu sıkıntı, içinde bulunduğu toplum ve kapitalist düzenle mesafeli ilişkisinden veya onlar karşısındaki bilinçli uyumsuz tavrından kaynaklanır. Selim'in söz konusu tavrı, olumlu özgürlüğünün veya bilinçli seçiminin de bir ifadesidir.

"(...) Selim açık pencerenin rüzgârı önünde yatıyor, orada, yarı yuksu içinde yanında sonsuz bir boşluğun açıldığını duyuyordu. Yanında açılan derin boşluktan serin ve iç açıcı bir hava geliyor, Selim oraya yuvarlanacağını biliyordu. Ama askıdaydı varlığı. (...) İçinden söküp atmadığı bir yalnızlık duygusu, bütün varlığına yayılan bir sevgi gereksinmesi, ama bütünsel bir erince varabileceği konusunda belli belirsiz başkaldıran bir umut vardı" (s.58).

Verili olanın bir baskı düzeni olduğunu bilen, ayrıca birey olarak arada veya parçalanmış durumda olduğunun farkında olan Selim, kendisini sıkı/bunaltan unsurlar karşısında iki esas tavra sahiptir. O, "İnsan bilincini tümüyle rahat bırakmayan" bir ortamda (s.17) yaşadığını düşünür; bunun için varolan düzene, her şeyin sorumlusu olarak gördüğü topluma karşı sonuna kadar direnmeye karar verir. Anlamsal boşluğu karşısında iç telkinde bulunur; kendisini verili düzene/dünyaya karşı konumlandırır: "Toplumun kendisine verdikleriyle yetinmek istemiyordu Selim, bu duruma başkaldırıyordu. Kendimi güçlü duydukça bu önümüze sürülen ahlâka boyun eğmeyeceğim" dedi" (s.86). Yahut kendisini, "taşıl bir yalnızlığa" iten sıkıntısını, okuyup yazarak, içerek veya karşısında çıkan hemen her kadınla cinsel ilişkiye girerek aşmaya çalışır. Diğer bir ifadeyle Selim, içinde olduğu ancak ne dışına çıkabildiği ne de onayladığı toplumsal bir düzen içinde duyduğu sıkıntıyı, ahlâkî ihlallerle gidermeye çalışır. Bir örnek vermek

¹³ Demir Özlü, *Borges'in Kaplanları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s.148.

gerekirse; hâkim anlatıcı, Selim'in Bayan M. ile yaşadığı bir ilişkiden bahsederken onun cinselliği, intikam aracına dönüştürdüğünü söyler; dolayısıyla Selim'in sıkıntısından bir anlamda cinselliğe sığınarak kaçtığını belirtir: "(...) Selim, büyük burjuva tabakasından bir kadınla yatmakta tutkularını doyuran bir yan buluyor ama bu düşünsel tutkusu, sevişmeyi bir haz alma şenliği yapmaktan çok, kendi varlığını kanıtlama yolunda bir çekişme durumuna getiriyordu" (s.26).

Selim gibi onunla sırayla ilişkiye giren kadınlar da varoluşsal-anlamsal bunalım veya sıkıntı yaşayan kişiler olarak öne çıkarlar. Bu kişilerden Bayan M., Anna ve Ada, toplumun üst kesimine mensup maddî problemi olmayan kadınlardır. Ayşe ise devrimci bir kişidir.

Selim'le ilişkili olan kişilerden ilki olan Bayan M., yazarın ifadesiyle bir "burjuva"dır. "Babası eski devlet büyüklerimizden" (s.18) ifadesiyle tanıtılan ve hiçbir maddî sorunu olmayan Bayan M., varoluşsal boşluk içindedir. İstanbul'dan, "geleneksel ve bir örnek şeylere uyma" (s.22) zorunluluğundan sıkılır. Kendisini, "başsız" bir kişi olarak gören ve içinde yaşadığı cemiyete ait hissetmeyen; ayrıca yaşamını anlamlı kılacak bireysel-toplumsal hiçbir amaca sahip olmayan Bayan M., içinde bulunduğu durumun farkındadır. Kendisini yaşamakta olduğu sıkıntıdan kurtarabilecek bir anlam arayışına girer. Bunun için bir Avrupa seyahatine çıkar. Farklı şehirlerde edindiği uğraşlarla yaşamına anlam vermeye çalışır; ancak ne yaparsa yapsın kendisini bireysel veya toplumsal bağlamda ikna edip itekleyecek bir anlama ulaşamaz; dolayısıyla sıkıntısından kurtulamaz. Anlam arayışını, insan olmanın en ayırt edici özelliği olarak işaret eden Victor Frankl, kişinin yaşamda anlam bulmasının, gömülüp kaldığı kendisinden uzaklaşmasına veya kendisini başka bir şeye, mesela bir davaya, sevicecek bir insana adamasına, dolayısıyla şeylere dair sorumluluk almasına bağlı olduğunu söyler¹⁴. Olumsuz anlamda özgür olan, diğer bir ifadeyle bütünsel yani bireysel-toplumsal herhangi bir sorumluluk üstlenmeyen Bayan M.'nin sıkıntısını, yaşamakta olduğu bu tarz özgürlüğü hazırlar.

"Biliyor musun?" dedi Bayan M. "Hiçbir şey yapmadan yaşayıp durmak ne karar zor. Korkunç sıkıntı içindeyim. Kendimi gereksiz biri sanıyorum. Çalışmaya iyice karar verdim. Çalışmak için de bir şeyler öğrenmeliyim. Küçük bir diploma falan.

"Çalışmaya gereksinmen yok ama" dedi Selim.

Öyle ama bu boşluk duygusunu bilemezsin" (s.18).

Bayan M.'den sonra Selim'le ilişki içinde olan kişilerden bir diğeri ise Anna'dır. Tıpkı Bayan M. gibi Anna da anlamsal boşluk içindedir. Yaşamak için bir neden bulamayan Anna, bir evlilik yapmış; ancak evliliğinde beklediğini bulamamış bir kadındır. O, duyduğu sıkıntıyı, yaşa(ya)madığı

¹⁴ Victor Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, (çev. Selçuk Budak), Öteki Yayınları, İstanbul 2006, s.30-31.

cinselliğine bağlar. Bu sorununu aşmak içinse Selim'den yardım ister. Selim ise bir terapist gibi yaklaşır ona. Selim'e göre Anna'nın sorunu, içinde yaşadığı kapitalist düzenin veya maddeye aşırı düşkünlüğün tinde yarattığı felçten kaynaklanmaktadır. Anna, Selim'le yaşadığı ilişki ile isteğine ulaşmış olmasına rağmen, anlamsal boşluğunu cinsel tatminin ortadan kaldıracağını düşündüğü için sıkıntısından kurtulamaz. Adam Phillips, sıkıntının yapacak bir şey bulamamaktan kaynaklandığını söyler¹⁵. Yapacak bir şeyi olmayan, daha iyi bir ifadeyle, yaşamını içerik bakımından zenginleştiremeyen veya sadece görünüşle meşgul olan Anna da Bayan M. gibi olumsuz anlamda özgürlüğün sıkıntısını yaşar; şöyle konuşur:

"(...) Yalnızca bir görünüş mü hayat? Yalnızca bir görünüş için mi yaşamalı ne dersin? (...)

"Bilmiyorum, aldırma söylediklerime. Acaba böyle mi, diye kendi kendime soruyorum. Hayat o kadar boş ki! Neyle doldurulabilir? Bir görünüşle, bir görünüşle yalnızca" (s.38).

Anna'dan sonra Selim'le yakınlaşan kişilerden birisi olan Ada da anlamsal boşluk içindedir. Çevresinin, özellikle babasının baskısını kırmak, cinsel bağlamda özgürlüğünü yaşamak isteyen Ada, bu isteğini gerçekleştirir. Ancak o da cinsel özgürlüğün, anlamsal boşluğunu doldurmaya; çağın, çevrenin ve geleneklerin birey üzerindeki baskısını aşmaya yetmediğini anlar. Anna gibi o da anlamlı bir amaçtan yoksun olduğu için uzvî isteklerinin kısa zamanlı uyuşturuculuğuna kanar. İnanılacak hiçbir şey bulamayan, hiçbir şeye bağlanamayan Ada, Selim'e gönderdiği bir mektupta, her şeyi hiçleyen bir tavırla konuşur:

"(...) Burada, Gülgün adında bir arkadaşla beraberim. Aynı acıları yaşıyor gibiyiz. İnanılacak bir şeyler bulamamak, hiçbir şeye tam bağlanamamak, geçici aşklarda mutluluğu aramak, daha doğrusu düşlemek, dünyanın hiçbir yerini yurdu olarak tam olarak benimseyememek ve nedeni belirsiz bir tedirginlikle bunaltı. İşte hepsi bu. Rest nihilo... Hiçlikten hiçlik doğar" (s.130).

Bir sosyalist olan Ayşe de diğerleri gibi esas olarak arada bir durumdadır; o da sıkıntı duyar. Benimsediği dünya görüşüne kararlı bir şekilde bağlı olmayan Ayşe, Selim'in kendisini Ada'yla aldattığını öğrendikten sonra, misillemede bulunur. Selim'i, devrimci dostlarından birisiyle aldatır. Onun bu eylemi, aslında kararlı ve katı bir anlam zemini olan ahlâktan yoksun, dolayısıyla anlamsal boşluk içinde olduğunu işaret eder. Anlatıcı, portresi ayrıntılı bir şekilde çizilmemiş olan Ayşe'nin içinde bulunduğu durumu, Bayan M. ile Selim'in konuşmalarının satır aralarında, şu şekilde ifade eder:

¹⁵ Adam Phillips, *Öpüşme, Gıdıklanma ve Sıkılma Üzerine -Hayatın Didiklenmemiş Yanlarına Dair Psikanalitik Denemeler-*, (çev. Fatma Taşkent), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004, s.91.

"(...) Sen sürgündeyken o kızı bir kulüpte gördüm. Dans ettiği çocukla çok yakındı. Deli gibi bir şeydi o."

Acıyı çok derinden duydu Selim. Bayan M.'nin donuk, cam rengi gözlerine baktı.

Bütün burjuva kadınlar yapar bunu. Özgür olmasını istemiştin, ama ben o koşullar altındayken değil" diye mırıldandı" (s.158).

Hülasa edersek; asıl kişi Selim ve onunla ilişkide olan kişiler, anlamsal boşluk içindedirler; bu durumları ise varoluşsal/anlamsal sıkıntı duymalarına neden olur. Söz konusu kişilerden Selim, içinde bulunduğu durumun nelikliğini bilir; yaşamakta olduğu sıkıntıyı bir imkân olarak görür. Kendisini hiçleyen/olumsuzlayan bir dünyada, acı da olsa yaşamını sürdürür. Onun bu eylemi, içinde bulunduğu şartları zorlamayan insanın basit bir karşı koyuşunu ifade eder. Diğer kişiler ise esas olarak sıkıntının neden olduğu tinsel erozyon içinde parça parça heyecanlarını, enerjilerini yitirirler. Söz konusu kişiler, sıkıntı karşısında basit arayışların dışında çoğu zaman ahlâkî bir ihlal olan bağlanmadan gerçekleşen sorumsuz cinsel ilişkiye sığınır. Diğer bir ifadeyle, sıkıntı karşısında herhangi bir tavır geliştiremeyen bu kişiler, hesaplaşmak gibi insanı ilerleten bir mekanizmayı işletmeyi değil, bir ihlal olan cinselliği ve içmeyi tercih ederler. Bayan M. de Anna da Ada da Ayşe de bilincinde olmalarına rağmen yaşamakta oldukları sıkıntıyı/bunalımı aşamazlar.

BİR DİKKAT

Demir Özlü, "*Çağın Yazarı*" başlıklı yazısında, -kendi neslini ve "*bunalım yazını*" savunan yazarları kastederek- aydının farklı "*köleleştirme*" mekanizmalarıyla hiçliğe doğru itilmiş, saçma ancak ayrılamayacağı bir çağa bırakılmış olduğunu söyler. Bu şartlar içinde yaşayan aydının, ona göre, iki temel vazifesi vardır: Bunlardan birincisi, kendisini hiçleyen/olumsuzlayan düzenden ve geleneklerden kopmak, "*insancıl bir devrimin değerler düzenini*" kurmak; ikincisi ise çağını kavramak ve çağın kişisinin de kendisinin de savunusunu yapmaktır¹⁶. Acaba bunalım yazını savunan Özlü'nün bu görüşü, eserine yansımış mıdır; diğer bir ifadeyle Özlü, savunduğu bu görüşü, eserinde ne kadar gerçekleştirebilmiştir veya eseri, tezli bir eser midir?

Özlü, romanında asıl kişi Selim'in şahsında aydının kurulu düzen tarafından itildiğini, susturulmaya çalışıldığını ortaya koyar. Çok açık bir şekilde olmasa da verili olanı kabul etmeyen aydının bunalımının kendisine bırakılmış ve yetkisizleştirilmiş olmaktan kaynaklandığını sezdirir. Selim, her ne kadar mesafeli dursa da sosyalizmin bir değer olduğuna, devrim için mücadele etmek gerektiğine inanır; dolayısıyla Özlü, devrimi gerçekleştirecek olanın sosyalist mücadele olduğunu işaret eder. Ancak öte

¹⁶ Demir Özlü, "*Çağın Yazarı*", s.1, 7.

yandan Özlü, romanında -asıl kişi Selim'in şahsında- kurulu düzenle de Türkiye İşçi Partisi'yle de uyuşmayan; ne onları yok sayan ne de ödün veren kendisinin savunusunu yapmıştır. Diğer bir ifadeyle Özlü, romanıyla hem kurulu düzen hem de mensubu olduğu parti tarafından dışlanmış veya kendisine bırakılmış bir aydının arada kalmışlığını işaret ederken dolaylı olarak düzeni de eleştiriyi kabul edemeyen ideolojiyi de olumsuzlamıştır. Bu bağlamda bakıldığında *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, yazarın yukarıda sözünü ettiğimiz görüşünü, hayata geçiren tezli bir romandır, diyebiliriz.

Tezli bir roman *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*'nda Demir Özlü, ayrıca birkaç biyografik ayrıntı kullanılmıştır. Örneğin; kurgu kişi Selim'in edebiyat eleştirmenliği ve tercümanlık yapması, Türkiye İşçi Partisi ile ilişkisi ve partiden ihracı, bir görüşünden dolayı yargılanması ve askerî sürgün olarak Doğu'ya (Muş'a) gönderilmesi gibi birkaç kişisel özelliği, gerçek bir kişi olan Demir Özlü'nün biyografisine ait ayrıntılarla örtüşmektedir. Ancak, söz konusu ayrıntılar, esas olarak birkaç tesadüften başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu ortak hususlar, romanı biyografik bir roman kabul etmemiz için yeterli değildir.

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi tezli bir eser oluşu, birkaç biyografik ayrıntıyı içermesi, romanın edebî değerini düşürmemiştir.

SONUÇ

Yazının birinci bölümünde de işaret edildiği gibi modern insanın varlığını tehdit eden sorunlardan birisi de sıkıntıdır. Anlamsal boşluk durumunu işaret eden, siyasal, toplumsal ve ekonomik modernite ile doğrudan ilişkili olan sıkıntının bireysel ve toplumsal olmak üzere iki temel sebebi vardır. Sıkıntı, askıda veya arada olma durumunu işaret eder. Kendisiyle kurulan ilişkiye göre bir imkân veya tinsel erozyon olma hususiyetine sahip olan sıkıntı, esas olarak dört gruba ayrılır.

Demir Özlü, 1950 sonrası edebiyatımızın bulanım yazını savunan hikâyeci ve romancılarımızdan birisidir. Onun eserlerine dair, şimdiye kadar akademik disiplinli ne bir tez yapılmış ne de yazı kaleme alınmıştır. Bu yazıda ele alınan *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* başlıklı romanında Özlü, bir aydının ve onunla ilişki içinde olan kadınların yaşamakta olduğu sıkıntıyı/bunalımı anlatmış/konu almıştır. Romanda asıl kişi ve onunla ilişki içinde olan kişilerin içinde bulunduğu durum olarak işaret edilen sıkıntı, anlam probleminin neden olduğu bir varoluşsal problemdir. Hesaplaştığında bir imkân, diğer durumda ise tinsel bir erozyona dönüşen sıkıntı karşısında -ikinci bölümün sonunda da ifade ettiğimiz gibi- roman kişilerinin iki tavrı vardır: Asıl kişi Selim, yaşamakta olduğu sıkıntının farkındadır, onu olduğu gibi kabul eder, onunla yaşamayı göze alırken diğer roman kişileri -Bayan M., Anna, Ada ve Ayşe-, aşamadıkları sıkıntı içinde heyecanlarını ve enerjilerini yitirirler.

Demir Özlü, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi hayata/sanata dair bir görüşünü, asıl kişi Selim'in şahsında kurgu bir dünyaya taşımıştır. Bu yönüyle tezli bir eser olan *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, çağdaş bireyin varlığı için bir tehdit olan sıkıntı/bunalım gibi şimdiye kadar doğrudan temas edilmemiş bir konuyu ele aldığı ve sorunun nelikliğini işaret ettiği için önemlidir.

KAYNAKÇA

- ÇANDAR, Tuba, *Murat Belge -Bir Hayat-*, Doğan Kitap, İst. 2007.
- FRANKL, Victor, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, (çev. Selçuk Budak), Öteki Yay., İstanbul 2006.
- GİDDENS, Anthony, *Modernliğin Sonuçları*, (çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.
- HEİDEGGER, Martin, "Boğuntu", (çev. A. Turan Ofazoğlu), *a Dergisi*, Yıl: 2, S. 16, Mayıs 1959, s.1.
- NACİ, Fethi, "Türkiye İşçi Partisi Anıları", *Dönüp Baktığımda*, Adam Yayınları, İstanbul 1999, s.89-95.
- ÖZLÜ, Demir, "Çağın Yazarı", *a Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 13, Şubat 1959, s.1, 7.
- ÖZLÜ, Demir, "Bunalan Genç Adamlar", *a Dergisi*, Yıl:2, Sayı: 16, Mayıs 1959, s.7.
- ÖZLÜ, Demir, "Bunaltı Düşünüsü Üzerine 1", *a Dergisi*, Yıl:2, Sayı:21, Ekim 1959, s.1-2.
- ÖZLÜ, Demir, "Bunalım Yazınıını Savunu", *Yeni Ufuklar*, C.11, S. 127, 1962, s.17-29.
- ÖZLÜ, Demir, *Borges'in Kaplanları*, Yapı Kredi Yayınları, İst. 1997.
- ÖZLÜ, Demir, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, 158 s.
- PAPPENHEİM, Fritz, *Modern İnsanın Yabancılaşması -Marx ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum-*, (çev. Salih Ak), Phoenix Yayınları, Ankara 2002.
- PESSOA, Fernando, *Huzursuzluğun Kitabı*, (çev. Saadet Özen), Can Yayınları, İstanbul 2007.
- PHİLLİPS, Adam, *Öpüşme, Gıdıklanma ve Sıkılma Üzerine -Hayatın Didiklenmemiş Yanlarına Dair Psikanalitik Denemeler-*, (çev. Fatma Taşkent), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004.
- SVENDSEN, Lars FR. H., *Sıkıntının Felsefesi*, (çev. Murat Erşen), Bağlam Yayınları, İstanbul 2008.
- TİMUÇİN, Afşar, "Bunalımın Zaferi", *Yeni Ufuklar*, C.20, S.231, 1972, s.19-21.